

<https://doi.org/10.62837/2025.5.357>

SEVİL VƏZİRXAN QIZI VƏLİYEVƏ
Sumqayıt Dövlət Universiteti, Filologiya fakültəsi, Xarici dillər kafedrası
sevil-veliyevaSDU@mail.ru
Sumqayıt şəhəri, Azərbaycan Respublikası

HEYDƏR ƏLİYEV SİYASİ DİSKURSUNDA İSTİFADƏ OLUNAN FRAZEOLÖJİ İFADƏLƏRİN GÜCÜ

Açar sözlər: siyasi diskurs, frazeoloji ifadə, nitq, ünsiyyət, funksional güc
Key words: political discourse, phraseological expression, speech, communication, functional power

Ключевые слова: политический дискурс, фразеологическое выражение, речь, коммуникация, функциональная власть

Xülasə

Heydər Əliyevin siyasi diskursunda frazeoloji ifadələrin gücü, yalnız dilin ünsiyyət funksiyasını yerinə yetirməklə kifayətlənmirdi. O, frazeoloji vasitələrdən istifadə edərək, milli həmrəylik, dövlətçiliyin qorunması və xalqın gələcəyə inamını təşviq etmək məqsədini güdürdü. Bu frazeologiyalar, həm də Azərbaycanın siyasi və sosial inşasında əsas təbliğat alətləri olaraq, milli mənlilik hissini və vətənpərvərlik ruhunu gücləndirən mühüm bir vasitə idi. Heydər Əliyevin dilində frazeoloji ifadələrin təsiri, onun siyasi və ideoloji məqsədlərinə çatmaqda nə qədər vacib rol oynadığını göstərir. Heydər Əliyevin siyasi çıxışlarında işlənən frazeoloji ifadələrin funksional və ideoloji gücünü təhlil etmək, bu ifadələrin xalqın milli şüuruna, dövlətçilik anlayışına və vətənpərvərlik hissinə təsirini araşdırmaq tezisin məqsədini təşkil edir.

VALIYEVA SEVİL VAZIRKHAN KIZI "THE POWER OF PHRASEOLOGICAL PHRASES USED IN HEYDAR ALIYEV'S POLITICAL DISCOURSE"

SUMMARY

The power of phraseological expressions in Heydar Aliyev's political discourse was not enough to fulfill only the communicative function of language. Using phraseological means, he pursued the goal of promoting national solidarity, protection of statehood and people's confidence in the future. These phraseologies were also the main propaganda tools in the political and social construction of Azerbaijan, and were an important tool that strengthened the sense of national identity and the spirit of patriotism. The influence of phraseological expressions in

Heydar Aliyev's language shows how important a role he played in achieving his political and ideological goals. The aim of the thesis is to analyze the functional and ideological power of the phraseological expressions used in Heydar Aliyev's political speeches, to investigate the impact of these expressions on the national consciousness of the people, the concept of statehood and the feeling of patriotism.

Резюме

Мощности фразеологических выражений в политическом дискурсе Гейдара Алиева было недостаточно для выполнения только коммуникативной функции языка. Используя фразеологические средства, он преследовал цели укрепления национальной солидарности, защиты государственности и уверенности народа в завтрашнем дне. Эти фразеологии были также основным инструментом пропаганды в политическом и социальном строительстве Азербайджана, важным инструментом, укреплявшим чувство национальной идентичности и дух патриотизма. Влияние фразеологических выражений в языке Гейдара Алиева показывает, насколько важную роль он сыграл в достижении своих политических и идеологических целей. Целью дипломной работы является анализ функциональной и идеологической силы фразеологических выражений, использованных в политических выступлениях Гейдара Алиева, исследование влияния этих выражений на национальное сознание народа, представление о государственности и чувство патриотизма.

Müstəqil Azərbaycan dövlətinin hər bir vətəndaşı müstəqilliyə aparan yolları heç vaxt unuda bilməz. Heydər Əliyev, Azərbaycanın müstəqil bir dövlət olaraq qurulmasında və beynəlxalq aləmdəki mövqeyinin gücləndirilməsində mühüm rol oynamış bir liderdir.

Heydər Əliyevin xalqın gözü qabağında, izdihamlı mitinqlərdə, səngərlərdə, qaçqın düşərgələrində, beynəlxalq konfranslarda söylənən hər bir nitqi Azərbaycanda dövlət quruluşu proqramının əsasını təşkil etmişdir. Azərbaycan xalqı bu gün müstəqil Azərbaycan Respublikasında yaşayır. Azərbaycan xalqı bu gün azaddır.

Əliyev nitqinin bənzəri yoxdur, onun nitqinin lüğət zənginliyi var. Onun çıxışları və nitqləri əslində dövrümüzün əzəmətli olduğu qədər qeyri-adi abidəsidir. Bu, bir tərəfdən Azərbaycanın taleyinin və tarixinin, digər tərəfdən Heydər Əliyevin şəxsiyyətinin qeyri-adiliyi ilə bağlıdır. Məhz bu cəhət onun şəxsiyyətinin hədsiz maraq və diqqət obyektinə çevrilməsinə səbəb olur.

Heydər Əliyev, siyasi nitqlərində dilin gücünü mükəmməl şəkildə istifadə edirdi. Onun dilindəki sadəlik, aydınlıq və emosiya yüklü ifadələr xalqla effektiv ünsiyyət qurmağa imkan verirdi. Frazeoloji ifadələr, daha çox təsir gücü olan, qəlbləri və zehinləri hədəf alan vasitələr kimi işlənirdi.

Onun nitqində işlənən frazeoloji ifadələr yalnız sadə sözlər və ifadələr deyil, həm də böyük ideoloji, psixoloji və sosial gücə malikdir. Bu məqalədə Heydər Əliyevin siyasi diskursunda frazeoloji ifadələrin gücü, bu ifadələrin xalqın milli mənlilik və dövlətçilik anlayışına təsiri, həmçinin dövlətin siyasi və ideoloji məqsədlərini çatdırmaqda necə istifadə edildiyi təhlil ediləcəkdir.

Heydər Əliyev, frazeoloji ifadələrdən istifadə edərkən, bu ifadələrin ideoloji gücünü maksimum dərəcədə artırır. Məsələn, "Azərbaycan xalqı", "bizim ümumi hədəfimiz", "böyük gələcək" kimi ifadələr yalnız ümumi mövzuları təmsil etməyib, həm də xalqı milli birliyin ətrafında cəmləşdirmək, dövlətin suverenliyini və gələcəyini qorumağa təşviq etmək məqsədi güdürdü. Bu frazeoloji ifadələrdən istifadə etməklə, Heydər Əliyev Azərbaycan xalqının gələcək inşası üçün siyasi gücü və motivasiyanı ortaya qoyurdu.

Çıxışlarının birində Heydər Əliyev belə söyləmişdir: "Əgər Azərbaycanın oğulları, Azərbaycanın yetirmələri başqa bir ölkədə Sovet ordusunun tərkibində vuruşa bilirdilərsə, qəhrəmanlıq nümunələri göstərə bilirdilərsə, deməli onlar öz torpaqlarını daha cəsərlə, ürəklə qoruya bilər və torpaqlarımız uğrunda döyüşə bilərlər".[1, 47]

Bu nitqdə "torpaqları ürəklə qoruya bilmək" frazeoloji ifadəsi işlənmişdir. Bu ifadə, dərin milli və vətənpərvərlik hissi ilə əlaqəlidir və vətəni sevrək, ona olan bağlılığı və məsuliyyəti təmsil edir. Buradakı "ürəklə" sözü, çox emosional və içdən bir yanaşmanı, sevgi, fədakarlıq və bağlılıq hissini vurğulayır. "Torpaqları qorumaq" isə, vətəni, milləti, vətənə aid olan əraziləri müdafiə etmək mənasında işlənir.

Bu ifadə, xüsusilə dövlətin, millətin və vətənin müdafiəsi ilə bağlı yüksək dəyərləri, vətənpərvərlik və vətəndaşlıq borcunu göstərən bir motivasiya ifadəsi olaraq istifadə olunur. Bu, yalnız fiziki müdafiə və hərbi mübarizəni deyil, həm də vətənin mədəni, tarixi və sosial dəyərlərini qorumaq və gələcək nəsillərə ötürmək üçün edilən səyləri əhatə edir.

Beləliklə, "torpaqları ürəklə qorumaq" frazeoloji bir ifadə olaraq vətənə qarşı duyulan sevgi və sadıqlığı, fədakarlığı və bütün varlığı ilə onu müdafiə etməyi simvollaşdırır. Bu ifadə, ümumiyyətlə, vətənpərvərlik ruhunu gücləndirən, milli birliyi və həmrəyliyi təşviq edən bir məna daşıyır.

Digər bir nitqində Ümümmilli lider belə demişdir: " "Vətəndaş" sözü o deməkdir ki, hər bir vətəndaş öz vətəninə sadıq olmalı, onu göz bəbəyi kimi qorumaq və vətəninin uğrunda, torpağının uğrunda, atasının, anasının müdafiəsi yolunda şəhid olmağa hazır olmalıdır."[1, 90]

"Vətəni göz bəbəyi kimi qorumaq" ifadəsi, Heydər Əliyevin nitqində çox dərin və simvolik bir mənaya malikdir. Bu ifadə, vətəni, dövlətin suverenliyini, müstəqilliyini və ərazi bütövlüyünü son dərəcə qiymətli və həssas bir əşya kimi qorumaq, onun üzərində hər hansı bir təhdid və ya zərər görməməsi üçün maksimum diqqət və fədakarlıq göstərmək deməkdir.

Heydər Əliyev bu ifadəni istifadə edərkən, vətənin qorunmasının müqəddəs bir vəzifə olduğunu vurğulayır. "Göz bəbəyi" simvolu, bir insanın ən dəyərli və ən həssas orqanı olan gözü, daha konkret desək, göz bəbəyini qorumağa bərabər tutulur. İnsan öz gözünü necə qoruyursa, eyni şəkildə vətən də eyni diqqət və sevgiylə qorunmalıdır.

Heydər Əliyev, bu ifadə ilə, vətənin müdafiəsi üçün hər bir vətəndaşın üzərinə düşən məsuliyyəti xatırladır və onu qorumaq üçün yalnız siyasi və ya hərbi tədbirlər deyil, həm də milli birlik, vətənpərvərlik və sevgi ilə hərəkət etməyi təşviq edir.

Dahi xadim çıxışları ilə xalqı birliyə, həmrəyliyə, dözümlüyə dəvət etmişdir. Çıxışlarının birində belə qeyd olunub: "Ötən tarixə bir daha nəzər salmaqla belə bir fikrə gəlirik ki, indiki dövrdə Azərbaycan xalqının birləşməsi, həmrəy olması hava, su kimi lazımdır". "Hava, su kimi lazım olmaq" ifadəsi frazeoloji birləşməyə aiddir. Bu ifadə, həddindən artıq vacib, əsas və həyati dərəcədə əhəmiyyətli olmaq mənasında istifadə edilir. Hava və su, həyatın davam etməsi üçün ən əsas tələblərdən olduğuna görə, bu ifadə bir şeyin və ya şəxsin həyatın davamı üçün o qədər vacib olduğunu simvollaşdırır.

Məsələn, bir insanın və ya bir şeyin "hava, su kimi lazım olması", deməkdir ki, o, çox vacibdir, olmadan həyat mümkün olmaz. Bu, həm də bir insanın əhəmiyyətini, yeri və rolunu vurğulayan təsirli bir frazeoloji birləşmədir.

Heydər Əliyev "Azərbaycan xalqının birləşməsi, həmrəy olması hava, su kimi lazımdır" cümləsi ilə çox dərin və güclü bir mesaj vermək istəyir. Burada, "hava" və "su" ifadələri həyatın davam etməsi üçün vacib olan ən əsas ehtiyaclar kimi qəbul edilir. Beləliklə, xalqın birliyi və həmrəyliyi, dövlətin və millətin güclü və sabit olmasının təməlini təşkil edən həyati bir ehtiyac kimi təqdim edilir. Nəticə olaraq, Heydər Əliyev bu cümlə ilə vurğulamaq istəyir ki, Azərbaycanın inkişafı, təhlükəsizliyi və gələcəyi yalnız xalqın birləşməsi və həmrəyliyi ilə mümkündür. Bu, xalqın öz millətinə və dövlətinə olan sevgi və bağlılığını simvollaşdıran çox güclü bir çağırışıdır.

Ümummilli lider Heydər Əliyev Prezident Sarayında 2 oktyabr 2000-ci ildə keçirilən müşavirədə çıxışlarının birində işlətdiyi frazeoloji ifadəyə nəzər salaq: "Burada dinlənən məruzələr, verilən məlumatlar bir daha onu təsdiq edir ki, Azərbaycanda ictimai-siyasi sabitlik böyük kök salıb, bərqərar olubdur. Və prezident ölkədə oldu-olmadı, insanlar artıq o keçmiş zamanlardakı kimi deyil ki, kimsə bu fürsətdən öz məqsədi üçün istifadə etməyə cəhd göstərsin". (3)

"Böyük kök salıb" ifadəsi məcazi frazeoloji ifadədir. Bu ifadə əsasən bitkilərlə bağlı söz olsa da, məcazi mənada bir fikrin, vəziyyətin, dəyərin və ya *sistemin* bir yerdə möhkəmlənməsi, dərinləşməsi, daimi hala gəlməsi anlamında işlənir. Danışan şəxs deyir ki: "Azərbaycanda ictimai-siyasi sabitlik böyük kök salıb, bərqərar olubdur." Bu o deməkdir ki, Azərbaycanda sabitlik artıq müvəqqəti, zəif bir şey deyil, əksinə dərinləşmiş, xalqın şüurunda və ölkənin idarəsində sabit bir yer tutmuş

vəziyyətdədir. Yəni: sabitlik müvəqqəti deyil; sabitlik dərin və möhkəmdir; sabitlik artıq cəmiyyətin təməl hissəsinə çevrilib.

1995-ci il 8 apreldə Ü.Hacıbəyov adına Musiqi Akademiyasında beynəlxalq müsabiqə qalibləri ilə görüşdə çıxışlarının birində belə söyləmişdir: “Bu müstəqillik yolu qədər çətin yol yoxdur. Kim belə hesab edirsə ki, biz müstəqilliyi elan etdik, deməli, hər şey qurtardı,-belə deyil. Bizim müstəqilliyimizi xaricdən də boğmaq istəyənlər var, daxildən də təxribat etmək istəyənlər var”. (2, 227)

Heydər Əliyevin bu sözləri çox dərin mənalar daşıyır, belə ki, “müstəqillik elan etdik” deməklə ölkə azad və təhlükəsiz hesab olunmur. Digər müstəqil dövlətlər kimi, Azərbaycan da həm xarici qüvvələrdən təzyiqlərlə, həm də ölkə daxilindəki təxribatlarla üz-üzədir. Müstəqilliyi qazandıqdan sonra həm xalq, həm də dövlət daim ayıq-sayıq olmalı və milli birlik və güclü rəhbərlik ilə bu təhdidlərə qarşı dayanmalıdır. Heydər Əliyevin demək istədiyi reallıq odur ki, müstəqillik qazanmaq çətin olduğu qədər, onu qorumaq və inkişaf etdirmək daha da çətinidir.

9-10 noyabr 2001-ci ildə Bakı şəhərində Dünya Azərbaycanlılarının I Qurultayı zamanı Ulu Öndər çıxışını belə arzularla başa vurdu: “Qoy çaylarımız qurumasın! Qoy ağaclarımız kəsilməsin! Qoy çırağımız sönməsin! Azərbaycan xalqına eşq olsun! Yaşasın müstəqil Azərbaycan, Azərbaycan, Azərbaycan!” Çıxışda səslənən “çırağımız sönməsin” ifadəsi Azərbaycan mədəniyyətində və dilində xalqın yaşayışının, gələcəyinin, ümidi və dövlətin mövcudluğunun rəmzidir. Bu sözlərlə Ulu Öndər həm insanların sabaha olan inamını, həm də müstəqil Azərbaycanın varlığının əbədi olmasını arzulayır və daha əvvəl müxtəlif ədəbiyyatlarda, xalq deyimlərində istifadə olunub.

Ulu Öndərimizin 2 oktyabr 2000-ci ildə Prezident Sarayında keçirilən müşavirədə verdiyi nitqdən bir parçanı təhlil edək: Bizdə, Azərbaycanda da belə bir söz var ki, əgər kimin haqqında deyilir ki, ölüb, sonra görünür ki, ölməyib, onun ömrü uzanacaq, çox yaşayacaqdır. Mən şayiədən heç narahat deyildim, eşidən kimi, gecə ikən Ramiz Mehdiyevə telefon etdim. Dedim, narahat olmayın, mən sağ-salamatam. Ancaq elə edin ki, camaat narahat olmasın. Camaatın narahatçılığı xalqın tam əksəriyyətinin Azərbaycan iqtidarına olan inamını, Azərbaycan iqtidarına olan sədaqətini bir daha göstərdi. Belə bir atalar sözü vardır: “Şər deməsən, xeyir gəlməz”. Bəlkə də bu lazım imiş ki, hər şey daha aydın olsun. Bildiyimiz kimi, şər-pis, arzuolunmaz xəbər, hadisədir, xeyir isə- yaxşı nəticə, müsbət dönüş kimi şərh olunur. Bəzən pis kimi görünən bir hadisə gözlənilmədən yaxşı nəticə ilə sonlana bilir. Ulu Öndər bu atalar sözü ilə demək istəyirdi ki, bəzən mənfi kimi görünən hadisələr cəmiyyətin iç üzünü, güclü tərəflərini göstərmək üçün bir fürsətə çevrilə bilər. Bu da siyasi üslubda narahatlığı pozitiv nəticəyə çevirən ritorik gedişdir. Atalar sözləri presedent ifadələrin klassik formasıdır.

Heydər Əliyevin siyasi diskursunda, frazeoloji ifadələr tez-tez "biz" və "onlar" qarşıdurması ilə işlədilir. Bu qarşılıq, milli birlik və milli təhlükəsizliyin qorunması

baxımından böyük əhəmiyyət kəsb edirdi. "Biz" ifadəsi, Azərbaycan xalqını və dövlətini təmsil edərkən, "onlar" ifadəsi isə Azərbaycanın təhlükəsizliyinə zərər verən xarici və daxili təhdidləri, təxribatçıları simvollaşdırırdı. Bu dillə xalq arasında birliyə xidmət edən güclü psixoloji və ideoloji təsir yaradılırdı.

Heydər Əliyev, frazeoloji ifadələrdən istifadə etməklə həm də sosial və psixoloji bir məqsəd güdüdü. "Dövlətin möhkəm təməli", "millətimizin gələcəyi" kimi ifadələr, xalqı və dövlətin qüdrətini simvollaşdırmaqla yanaşı, həm də ölkənin siyasi və sosial sabitliyini qorumağa yönəlmiş ideologiyaların təbliğinə xidmət edirdi. Dil vasitəsilə xalqın mənəvi gücünü artırmaq və onları dövlətin gələcəyinə inandırmaq əsas məqsəd idi.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Fatma Abdullazadə, Heydər Əliyev Müstəqillik yollarında, I cild, Bakı, 1997, 558s
2. Fatma Abdullazadə, Heydər Əliyev Müstəqillik yollarında, III cild, Bakı, 1997, 510s
3. <https://lib.aliyev-heritage.org/az/10182329.html>

Rəyçi: filologiya elmləri dosenti Yunusova Şölə Əsəd qızı